

Журналістська освіта в Україні: світові професійні стандарти : Матеріали п'ятнадцятої Всеукраїнської науково-практичної конференції (Суми, 22–23 травня 2019 р.) / уклад. : О. Г. Ткаченко. – Суми : Сумський державний університет, 2019. – 83 с.

Journalism Education in Ukraine: World Professional Standards : the Materials of the 15th International Scientific Practical Conference (Sumy, 22–23 May 2019) / compiled by O. Tkachenko. – Sumy : Sumy State University, 2019. – 83 p.

До збірки увійшли наукові матеріали викладачів та аспірантів кафедри журналістики та філології СумДУ, а також студентів спеціальностей «Журналістика», «Реклама і зв'язки з громадськістю», «Медіакомунікації». Дослідження по/в'язані з комплексною програмою науково-дослідних робіт СумДУ, безпосередньо з науковим напрямом досліджень кафедри журналістики та філології у межах теми «Особливості формування національного інформаційного простору України: від радянської системи ЗМІ до демократичної моделі».

The collection includes scientific materials of teachers and graduate students of the Department of Journalism and Philology of the Sumy State University and also students with the chief subject «Journalism», «Advertising and Public Relations», «Media communication». The research is related to the complex program of scientific works of the Sumy State University, directly to the scientific sphere of the research of the Department of Journalism and Philology within the theme «Features of Formation of the National Information Space of Ukraine: from the Soviet System to a Democratic Media Model».

РЕДКОЛЕГІЯ:

Олена Ткаченко, д-р філол. наук (голова)

Інна Гаврилюк, канд. наук із соц. комунік.

Світлана Воропай, канд. філол. наук

Ольга Сидоренко, канд. педагог. наук

Ярослав Яненко, канд. соціологічних наук

EDITORS:

Olena Tkachenko, Doctor of Philology (head)

Inna Gavrilyuk, PhD of Social Communications

Svitlana Vororpai, PhD of Philology

Olga Sydorenko, PhD of Pedagogical Science

Yaroslav Yanenko, PhD of Social Sciences

27. Смыслова С. Л. Концепт «учитель» в русском педагогическом дискурсе рубежа XIX – XX веков: автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / С. Л. Смыслова. – Тюмень, 2007. – 21 с.
28. Стефанова Н. О. Сучасна англомова термінологіка сфери освіти: дис... канд. філол. наук : 10.02.04 / Н. О. Стефанова. – Одеса, 2004.
29. Трегубова Ю. О. Сфера образования в американской и британской лингвокультурах : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Ю. О. Трегубова. – Волгоград, 2007. – 19 с.
30. Тузлукова В. И. Педагогический лексикографический источник как сфера языковой фиксации научно-педагогического знания / В. И. Тузлукова // Функционально-системный подход к исследованию языковых единиц разных уровней : материалы межвуз. науч. конф.. – Ростов н/Д : РГПУ, 2004. – С. 178–179.
31. Тюрнева Т. В. Опыт анализа лингвосемиотического контекста education: концепт – понятие – термин (на материале английского языка) : автореф. дис. ... канд. фил. Наук : 10.02.04 / Т. В. Тюрнева. – Иркутск, 2012. – 22 с.
32. Федюнина С. М. Англоязычная и русская лингводидактическая терминология в лингвистическом и экстралингвистическом аспектах исследования : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / С. М. Федюнина. – Саратов, 1998. – 246 с.
33. Фокін С. Б. Дистрибутивний аналіз при укладанні двомовних перекладних словників (на прикладі українсько-іспанських відповідників поля «освіта») / С. Б. Фокін // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – Вип. 21. – 2012. – С. 490–499.
34. Шалагина М. А. Концепт «учеба» в пословичной картине мира английского языка / М. А. Шалагина // Филологические науки в России и за рубежом: материалы междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, февраль 2012 г.). – СПб. : Реноме, 2012. – С. 178–180.
35. Юшкова Л. А. Концепт «образование» в немецком и русском языковом сознании / Л. А. Юшкова // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов : Грамота, 2014. – №12 (42): в 3-х ч. Ч. 1. – С. 214–217.

КАРИКАТУРА В ЗМІ – КРЕОЛІЗАЦІЯ ВЕРБАЛЬНИХ ТА НЕВЕРБАЛЬНИХ ЕЛЕМЕНТІВ У МУЛЬТИМОДАЛЬНОМУ ТЕКСТІ

Ольга Сидоренко

к. пед. н., доцент, СумДУ

Марина Грищенко,

магістрантка, ЖТмз –71, СумДУ

Розкрито кореляцію семіотичних систем комунікації в мультимодальному тексті; описано способи і принципи взаємодії вербальних та невербальних елементів карикатури в мас-медіа.

Ключові слова: мультимодальний текст, креолізація, карикатура.

CARICATURE IN THE MEDIA – CREOLIZATION VERBAL AND NONVERBAL ELEMENTS IN THE MULTIMODAL TEXT

Olga Sydorenko,

associate professor, Sumy State University

Marina Hryshchenko,

master's student, ЖТмз -71, Sumy State University

The correlation of semiotic communication systems in the multimodal text is defined in the article; methods and principles of interaction of verbal and non-verbal elements of caricature in the mass media are described.

Keywords: multimodal text, creolization, caricature.

У сучасному світі передача й сприйняття інформації відбуваються за допомогою різних систем і каналів, здатних взаємодіяти одночасно. Комунікація не зводиться до якоїсь однієї знакової системи, а є специфічною формою взаємодії різних знакових систем. Комунікативні процеси ґрунтуються на комплексній взаємодії різних знакових систем, тобто вони є мультимодальними. Нині все більшої *актуальності* набуває візуалізація медійного змісту, внаслідок якої підсилюється вплив засобів масової комунікації на суспільну й індивідуальну свідомість. У зв'язку із цим кількісна частка візуальної інформації стосовно текстової інтенсивно зростає. Це пов'язане з тим, що основними рисами сучасної інформаційної епохи є поява єдиного інформаційного простору, інформаційне середовище існування; інформаційні види діяльності; нові продукти й послуги; нові цінності тощо.

У зв'язку із цим актуальним є питання вивчення мультимодальних текстів у ЗМІ, їхніх типів, функцій і принципів креолізації вербальних і невербальних компонентів. Активізація інтересу науковців щодо вивчення подібних феноменів припадає на кінець ХХ – початок ХХІ століття. Особливості організації текстового простору в мультимодальному візуально-графічному тексті описав М. Івасишин [1]. Особливості концептуального сприйняття креолізованих медіатекстів виявили Т. Кузнецова та О. Герман [5]. Соціопрагматичні та етнокультурні особливості візуально залежних текстів малої форми розкрито Л. Кияк-Редькович [4].

Мета нашої наукової розвідки – описати взаємодію вербального й невербального компонентів карикатури, що визначає специфіку реалізації базових текстових категорій у мультимодальному тексті ЗМІ. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі *завдання*: 1) розкрити кореляцію семіотичних систем комунікації в мультимодальному тексті; 2) виявити вербальні і невербальні компоненти сатиричних ілюстрацій, виокремлених в мас-медіа; 3) встановити способи і принципи взаємодії вербальних та невербальних елементів карикатури.

Мультимодальність полягає у формуванні значень за допомогою різних семіотичних засобів, різних кодів подання інформації. Фактура мультимодального тексту, що є, по суті, креолізованим, об'єднує дві різні частини: вербальну (мовну) і невербальну (належить до інших знакових систем, ніж природна мова). Він являє собою «...складне текстове утворення, у якому вербальні й іконічні елементи утворюють одне візуальне, структурне, значеннєве й функціональне ціле, націлене на комплексний прагматичний вплив на адресата» [1, с. 7]. На думку Р. Барта, саме немовні знаки вносять у повідомлення додаткову інформацію, конкретизують зміст повідомлення, сприяють відновленню раніше набутого досвіду адресата і є, власне, основою повідомлення. А вербальний (мовний) знак допомагає адресатові зорієнтуватися у світі безлічі іконічних знаків, ставить акценти на окремі культові знаки, тобто контролює образи (зображення) [2, с. 306].

Між вербальною й невербальною складовими медіаповідомлення встановлюються різні види кореляції. Найбільш прийнятною у розумінні виду кореляції є думка Л. Бардена (1975), який описує кореляції між зазначеними компонентами залежно від характеру переданої в них інформації – денотативної (Д) або конотативної (К). Денотативна інформація – «поняттєво-логічна, смислова, семантична – має істинний, об'єктивний характер» Конотативна інформація містить «додаткові значення (оцінку, емотивність, функціонально-стилістичне забарвлення)» [6, с. 36–37]. Типи кореляції між вербальною і невербальною складовими ілюструє наведена нижче схема.

**Типи кореляції між вербальною і невербальною складовими
в мультимодальному тексті**

Тип кореляції	Відношення між компонентами	Вид повідомлення
Зображення Д + Слово Д	Обидва компоненти виражають денотативну інформацію. Зображення, як правило, домінує над вербальним повідомленням	Інформаційне повідомлення

Зображення Д + Слово К	Зображення виражає денотативну інформацію, слово – конотативну. Зображення домінує над вербальним компонентом	Ілюстративне повідомлення
Зображення К + Слово Д	Зображення виражає конотативну інформацію, слово – денотативну. Вербальний компонент домінує над зображенням, що є допоміжним компонентом	Коментоване повідомлення
Зображення К + Слово К	Обидва компоненти рівноправні, виражають конотативну інформацію	Символічне повідомлення

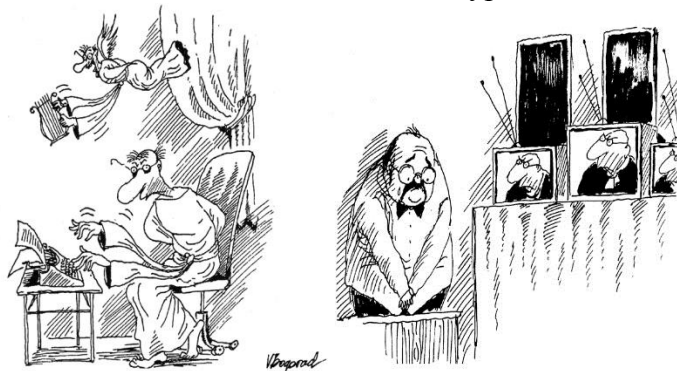
Наведена схема, що опирається на характер переданої інформації, дозволяє визначити відносини між компонентами тексту: відносини взаємодоповнення й взаємозалежності вербальної й невербальної частин тексту з урахуванням провідної ролі того й іншого компонента:

1) відносини взаємодоповнення. За таких відносин зображення зрозуміле без слів і може існувати самостійно. Вербальному коментарю відводиться вторинна, додаткова функція, тому що він тільки описує зображення, дублюючи його інформацію.

2) відносини взаємозалежності. За таких відносин зображення залежить від вербального коментаря, який подає його інтерпретацію. Без коментаря зміст зображення незрозумілий або може тлумачитися неправильно. Вербальний коментар у цьому випадку виконує первинну, основну функцію [1, с. 12].

Карикатура — це один з різновидів мультимодального / креолізованого тексту, оскільки створюється вербальними й образотворчими компонентами. Вербальна й невербальна частини креолізованого тексту (на відміну від ілюстрації, доданої до буквеного тексту) створюються одноразово одним автором або авторським колективом, в іншому ж випадку – порушується цілісність тексту.

Важлива властивість креолізованого тексту – це синкретизм вербальної і невербальної його частин і тільки один можливий варіант їх поєднання. Традиційно газетні політичні тексти супроводжуються графічними зображеннями з характерно підкресленими жестово-мімічними діями персонажів. Наприклад, на рисунку 1 зображено карикатуру на сучасний літературний процес, де поєднуються традиційні уявлення про творче натхнення митця, але гамівна сорочка «приборкує» творчість, зв'язує руки, і залишається лише ілюзія свободи думки. Поряд карикатура, де в негативному світлі відображено стан суспільної реакції на пропаганду: міміка і жести чоловіка, на перший погляд, інтелігентного, передають розпач від власної безпорадності: голова втягнута в плечі, руки скріплені в кулаки, обвисло лежать на животі, статура похилена, на щоці сльоза.

*Рис. 1 – Карикатура як виклик пропаганді
(<https://day.kyiv.ua/ru/article/media/karikatura-kak-vyzov-propagande>)
Автор Віктор Богород*

Спосіб репрезентації загальних змістових властивостей у дикодевому тексті політичної карикатури має свої специфічні риси: політична проблематика твору, сатирична направленість авторського задуму й змістовно-концептуальної інформації, креолізований характер формальних засобів об'єднання тексту, можливість членування однокадрової політичної карикатури, відсилання до прецедентних феноменів політичного й загальнокультурного змісту у вербальній і невербальній частинах тексту політичної карикатури. Це позначається на характері зображення й на виборі художніх, мовних і невербальних засобів. Так, у карикатурі на рис. 2 міститься алюзія на прецедентний текст про те, що у Прадавній Греції гонцеві, що приніс погану звістка, відрубували голову, тому «довгий час у прадавній Греції взагалі все було відмінно!».

Рис. 2 – «Про кішок, собак, і не лише...»
(<http://m.day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo-intervyu/pro-kishok-sobak-i-ne-lyshe>)
Автор В'ячеслав Шилов

Карикатури на внутрішньополітичні теми, що висміюють пороки, викривають недоліки, розвінчують доктрини політичних діячів, як правило, виконуються в мальовничій манері, що відрізняється відносно складною композицією й детальним оформленням. Такою є карикатура, яка в гумористичній формі подає передвиборну агітацію кандидата на голову сільради як мікромодель передвиборної ситуації в Україні на пост Президента, де зібрані всі найпопулярніші лозунги-обіцянки претендентів: «мобілізацію скакую»; «зарплати і пенсії як в ЄС», «вступлю в НАТО», «виступлю в ООН» (Наш день, <https://nday.te.ua/tag/karykatura/>).

Форма подання зображення в карикатурі (художнє чи піктографічне зображення) зумовлена екстралінгвістичними причинами. Газетні карикатури, присвячені актуальним проблемам теперішнього моменту, подіям, що відбуваються зараз і сьогодні, найчастіше створюються в піктографічній формі у стислий термін і розраховані на короточасне сприйняття, тому що інформація, що міститься в них, швидко застаріває. З цього приводу Віктор Богород, відомий російський карикатурист – опозиціонер, зауважив в інтерв'ю газеті «День»: *Політична карикатура застаріває дуже швидко. Газета живе один день, і стільки ж – політична карикатура. Побутова карикатура, вибудована на реаліях сьогодення, також дуже швидко застаріває – хто зараз пам'ятає про талони? Довго живуть малюнки, які торкаються особливостей людського мислення»* («Карикатура — это такое свободное мнение, которого власти очень боятся» / День, 20.02.2014)

Метафоричність і водночас лаконізм карикатури – необхідні умови, без яких втрачається обов'язкова для неї зрозумілість. Вивчення метафор у політичних карикатурах зорієнтовані передусім на виявлення ролей, приписуваних політикам, на аналіз візуальних образів зовнішнього ворога. Особливо великий інтерес викликають метафори в карикатурах на президентів, оскільки президент персоніфікує країну (рис. 3). Візуальні метафори нагадують про загальні цінності, імпліцитно їх підтримують і відтворюють.

Рис. 3 – Карикатури Олександра Монастирського
(<http://glupov.net/glavnoe/1442.htm>)

У карикатурах, які функціонують в мас-медіа, спостерігаємо гіперболу й гротеск – різке й навмисне перебільшення окремих елементів зображення, сміливе порушення зовнішньої правдоподібності, прагнення гротескно виділити, підкреслити, іноді просто видумати якусь деталь, щоб домогтися найбільшої виразності. В аналізованих карикатурах реалізовано два різновиди гіперболи: 1) перебільшення природніх розмірів предметів і їх частин, що досягається за рахунок порушення меж об'єктивного бачення, законів оптики, фізики, анатомії. 2) надмірне перебільшене зображення інтенсивності дій персонажів, їх жестів, міміки, рухів тіла.

Рис. 2.7 – Карикатура
(<https://day.kyiv.ua/ru/article/kultura/vlast-menyaetsya-karikatura>)
Автор В'ячеслав Шілов

Різкий контраст між перебільшеними й зменшеними розмірами реалій дозволяє художникові підсилити потрібне враження, підкреслити те, що гідне поваги, а що – глузування й осуду. Зсув масштабів здійснюється між частиною цілого й цілим предметом, а також між персонажами малюнка.

У процесі аналізу було виявлено зразки таких принципів креолізації вербальних і візуальних метафор у карикатурі, які дозволяють реалізувати стратегії переконання у політичному дискурсі. Це, зокрема, такі: 1) принцип аргументації використовує тактику обґрунтованих оцінок і тактику ілюстрування, де образ виступає як аргумент; принцип аргументації може задіювати тактику перспективи; 2) принцип дискредитації реалізується в карикатурі засобами протиставлення образу висловлюванню; 3) принцип використання смислового зв'язку: використовуються певні семантичні зв'язки між елементами візуального образу. Ці асоціації виникають завдяки екстралінгвістичним знанням і активізуються за допомогою образу; 4) принцип персоніфікації: подання країн через образи президентів цих країн; 5) принцип «причина-наслідок»: образ реалізує наслідок того, про що йдеться у текстовій частині креолізованого тексту. Між візуальним образом і висловлюванням виникає причинно-наслідкові зв'язки; 6) принцип доповнення: текстове (цифрове) повідомлення доповнюється за допомогою візуального образу. При цьому візуальний образ додає власного значення загальному контексту; 7) принцип зв'язування: цільовий об'єкт взаємно пов'язаний з іншим об'єктом за допомогою зображальної подачі; 8) принцип символізації: візуальний образ перетворює висловлювання на символ, розуміння яких вимагає певної підготовки реципієнта та фонових культурних знань.

Висновки. Мультимодальним є будь-який медіатекст, що поєднує в собі різні семіотичні коди і вимагає актуалізації відразу декількох каналів сприймання інформації – візуального й вербального. За характером переданої інформації вербальна і візуальна складова в мультимодальних текстах

встановлюються відношення взаємодоповнення (вербальний коментар виконує додаткову функцію) і взаємозалежності. Форма подання зображення в карикатурі зумовлена екстралінгвістичними причинами. Карикатури в мас-медіа присвячені актуальним проблемам теперішнього моменту, подіям, що відбуваються зараз і сьогодні, найчастіше створюються переважно в піктографічній формі, розраховані на короткочасне сприйняття, тому що інформація, що міститься в них, швидко застаріває.

Основними принципами креолізації вербальних і візуальних метафор у карикатурі, які дозволяють реалізувати стратегії переконання в політичному дискурсі, є такі: аргументації, що використовує тактику обґрунтованих оцінок і тактики ілюстрування та перспективи; дискредитації; використання смислового зв'язку; персоніфікації; причини-наслідку; смислового доповнення; смислового зв'язування; символізації.

Список літератури

1. Анисимова Е. Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация. Учеб. Пособие для студ. фак. иностр. яз. вузов. / Е. Е. Анисимова – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 128 с.
2. Барт Р. Избранные работы. Семиотика. Поэтика / Р. Барт. – М. : Прогресс, 1989. – 616 с.
3. Івасишин М. Р. Особливості організації текстового простору в мультимодальному візуально-графічному тексті (на матеріалі англомовного коміксу) / М. Р. Івасишин // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Перекладознавство та міжкультурна комунікація. – 2018. – Вип. 1(1). – С. 42–46.
4. Кияк-Редькович Л. Т. Соціопрагматичні та етнокультурні особливості візуально залежних текстів малої форми : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Л. Т. Кияк-Редькович ; КНУТШ. – К., 2011. – 20 с.
5. Кузнецова Т. В. Особливості концептуального сприйняття креолізованих медіа-текстів / Т. В. Кузнецова, О. А. Герман // Держава та регіони. Сер.: Соціальні комунікації. – Запоріжжя, 2012. – № 2 (10).
6. Литвин І. М. Перекладознавство. Науковий посібник / І. М. Литвин. – Черкаси : Видавництво Ю. А. Чабаненко, 2013. – 288 с.

МЕДІАКОНТЕНТ ONLINE-ВИДАННЯ «УКРАЇНСЬКИЙ ІНТЕРЕС»: ФУНКЦІОНАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТА ЖАНРОВО-ТЕМАТИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ

Ольга Сидоренко

к. пед. н., доцент, СумДУ

Марія Лагута,

магістрантка, ЖТмз -71, СумДУ

Визначено соціокомунікаційні риси новітніх медіа; проаналізовано жанрово-тематичний контент і комунікаційні властивості інформаційного порталу «Український інтерес».

Ключові слова: новітні медіа, типологія інтернет-медіа, комунікаційні властивості інтернет-медіа.

MEDIACONTENT INFORMATION PORTAL «UKRAINIAN INTEREST»: FUNCTIONAL-TYPOLOGICAL AND KNOWLEDGE-THEMATIC PROPERTIES

Olga Sydorenko,

associate professor, Sumy State University

Maria Laguta